

ד"ר מרדכי שומרון

הטיפול בכרמים בשמיטה תשפ"ב

א. איסור הזמירה בשמיטה

מלאכת הזמירה בשמיטה נאסרה בתורה במפורש (ויקרא כה, ד): 'ובשנה השביעת שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה', שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור'. נחלקו הפוסקים אילו מיני צמחים נכללים באיסור 'לא תזמור' מדאורייתא: האם איסור הזמירה מן התורה הוא רק בגפן, או שהתורה נקטה גפן, אך כוונת התורה לאסור זמירה בשמיטה גם בשאר הצמחים - חד שנתיים, רב שנתיים, עצי פרי וצמחי סרק? מחלוקת נוספת בהבנת איסור הזמירה היא במהותה ובמטרתה של מלאכת הזמירה. היות שהתורה כתבה 'כרמך לא תזמור', יש לדון אם התורה אסרה דווקא זמירה הדומה לזמירת הגפן. הזמירה בגפן מתאפיינת בכך שהיא גורמת לצימוח של ענף (שריג) אשר יצמחו עליו פירות בשנה הנוכחית. זאת בניגוד לזמירה בשאר עצי הפרי (למעט קיווי), אשר אינה גורמת להצמחה של פירות על אותו ענף בשנה הנוכחית, אלא רק בזו שאחריה. לפיכך, לדעה זו, זמירה שאינה דומה לזמירת הגפן לא נכללת באיסור התורה והיא תהיה אסורה רק מדרבנן. יש מפרשים שכל גיזום שנועד להצמחה נאסר מהתורה, וכן יש מפרשים שכל גיזום שמטרתו הנבט פרי בעתיד, ולא רק בשנה הנוכחית, יהיה אסור מדאורייתא.²

ב. הכרמים בישראל כיום

בישראל מגדלים כיום כ-27,000 דונם של ענבי מאכל וכ-50,000 דונם של כרמי יין. גידול ענבי מאכל וייצור יין ומייץ ענבים הקדושים בקדושת שביעית הם מהאתגרים המקצועיים וההלכתיים הקשים ביותר בשנת השמיטה. בזני גפן היין והמאכל המגודלים בארץ ובעולם כיום, מקובל לזמור זמירה יסודית ומדוקדקת בכל שנה בתקופת השלכת. הסיבה היא שפקעי הפריחה מתפתחים על השריגים החד-שנתיים, וללא זמירה לפני

1. הפוסקים הסוברים שכל זמירה שמטרתה הצמחה נאסרה מדאורייתא: מכילתא דרשב"י (פר' משפטים); רמב"ם, הל' שנטו"י פ"א ה"ב; ספר החינוך, מצוה שכז; רדב"ז, הל' שנטו"י שם; ספר השמיטה, עמ' יח סעי' א'; שם, עמ' יט סעי' ד; ר"ש, שביעית פ"ב מ"ג; ערוך, ערך קרסם; שבת הארץ, פ"א ה"ב אות ג; שם, הט"ו אות ה; שם, ה"כ אות א; בצאת השנה, עמ' לא סעיף ה והערה 5; שם, עמ' מז והערה 8; אור שמח, הל' שנטו"י פ"א הט"ו; הפוסקים הסוברים שרק זמירה בגפן אסורה מהתורה: אג"ט, זורע אות ב ס"ק ד בדעת רש"י מו"ק ג ע"א; חזו"א, ס"ל כא ס"ק טו ד"ה ואילני; כרם ציון, פרק ד סעיף א.

2. האוסרים כל זמירה שמטרתה הצמחה בעתיד: שבת הארץ, פ"א ה"ה אות ה; שם, ה"י אות א; והחולקים: מהריט"ץ, שו"ת החדשות ס"י קעו, שמשווה זמירה לזריעה ברמב"ם; אג"ט, זורע אות ב ס"ק ה.

התעוררות הפקעים מתקבל יבול באיכות נמוכה ובעל ערך כלכלי ירוד. ישנם זנים שבהם אי ביצוע הזמירה עלול לגרום נזק לכרם לא רק באותה שנה אלא גם בשנים הבאות. לכל זן של גפן קיים פרוטוקול זמירה המתחשב בגיל הכרם, חיוניות הצמחים, מחלות ווירוסים, המיקום הגיאוגרפי, הרום מעל לפני הים, סוג הקרקע, ההיסטוריה של הכרם וכמובן ניסיונו המקצועי של הכורם. ענף הכרמים בישראל מתמודד זה שנים עם בעיות קשות של וירוסים הפוגעים ביבולים ובצמחים ומקצרים את חיי הכרמים. לתופעה זו ישנן השלכות כלכליות על הענף ובהן גם ההכרח לחדש את הכרמים ולהחליף את הצמחים בכל תקופה, בהתאם לרמת הנגיעות בוירוס ולמצבו של הכרם. לנושא זה השלכה ישירה גם על ההיערכות של המגדלים לקראת שנת השמיטה.

ג. קבלת ההחלטות לקראת השמיטה

לפני שנת השמיטה כל כורם צריך לקבל החלטה באיזו שיטת גידול הוא מעוניין לטפל בכרם בשמיטה. ישנן שלוש חלופות העומדות בפני המגדלים, ולכל אחת מהן יתרונות וחסרונות הלכתיים, מקצועיים וכלכליים. ההחלטה על שיטת התנהלות מסוימת משליכה ישירות על המלאכות שתבוצענה בשנת השמיטה בכרם וביבולים.

1. חלופה א' - השבתה של הכרם

בחלופה זו המגדל מוותר מראש על היבול של שנת השמיטה. בתמורה לכך הוא אמור לקבל סיוע כספי מהמדינה כפיצוי על אי שיווק היבול. בשמיטה הנוכחית הושבתו כ-500 דונם כרמי מאכל מתוך כלל 27,000 דונם כרמי המאכל בישראל, כלומר פחות מ-2%. בענף כרמי היין הושבתו כ-10% מהכרמים, כ-5,000 דונם מתוך 50,000 דונם.³ השטח הכולל של הכרמים המגדלים עבור יקבי הבוטיק הוא קטן, ומתוכם שיעור הכרמים המושבתים בשמיטה הוא שולי. מגדל שבחר בדרך זו אינו יכול להזניח את הכרם לגמרי, כיוון שהנזק עלול להיות ארוך טווח. ניסיון העבר מלמד כי היו כרמים שניזוקו בצורה קשה בעקבות הימנעות מוחלטת מזמירה ומטיפולים נוספים בשמיטה. חיי הכרם התקצרו באופן ניכר, ולקח זמן רב עד שהכרם חזר להנבה סבירה.⁴ ההחלטה מהן המלאכות שמותר וניתן לבצע בכרם מושבת היא הלכתית ומקצועית, והיא תפורט בהמשך.

2. חלופה ב' - הסתמכות על 'היתר המכירה'

בחירה בחלופה זו מאפשרת למגדל להמשיך ולגדל את היבול כמעט כמו בכל שנה, למעט מלאכות האסורות מהתורה כגון זמירה, שאותן הוא חייב לבצע ע"י גוי, היות שמלאכה שאיסורה מדאורייתא, אין לבצעה ע"י יהודי, גם לאחר מכירת הקרקע.⁵ הקושי

3. מנתוני משרד החקלאות, אייל רבן, ממ"ר גפן בשה"ם.

4. דף מידע והמלצות, שה"ם משרד החקלאות, טיפול בכרם היין המושבת, שמיטה 2014/15.

5. ר' יצחק אלחנן ספקטור, מובא בשו"ת בית הלוי ח"ג ס"א ענף ה; שו"ת ישועות מלכו, יו"ד ס"ג נג; שם,

העיקרי בחלופה זו הוא הקושי הכלכלי. הציבור החרדי, שאינו מקבל את היתר המכירה, נמנע לחלוטין מצריכת יין ומיץ ענבים אשר יוצרו עפ"י היתר המכירה, והדבר מביא לירידה של ממש בהיקף השיווק של התוצרת. רובם המוחלט של כרמי המאכל והיין בישראל בשמיטה הנוכחית נמכרו באמצעות הרבנות הראשית לישראל, עפ"י היתר המכירה. התנהלותם של בעלי כרמי היין מול היקבים מושתתת בדרך כלל על חוזים ארוכי טווח. גורמים הקשורים להזדקנות כרמים, היחלשות הצמחים בגלל הווירוסים, הצורך בריענון הזנים והירידה בביקוש בשנת השמיטה, מכתיבים למעשה חידוש של כרמים רבים בערב שנת השמיטה. הקדמת החידוש של הכרמים לשנה השישית מצמצמת את כמות היבול הנבצר בשמיטה, והדבר עולה בקנה אחד עם הקיטון בביקוש של היקבים לתוצרת. בשנת תשפ"א ניטעו במקומות שונים בארץ כנות של גפנים בלתי מורכבות, עקב מחסור בשתילי גפן מורכבים. המגדלים מעדיפים לנטוע כנות ולהרכיב אותן לאחר השמיטה, ובלבד שלא להפסיד שתי עונות גידול.

3. חלופה ג' - גידול ושיווק באמצעות אוצר בית דין

מגדל שבוחר בדרך זו מחויב לפעול בדיוק לפי הנחיות בית הדין שאיתו חתם חוזה שליחות.⁶ השיקולים ההלכתיים והמקצועיים מסורים לידי בית הדין, והוא מעביר את ההנחיות לביצוע למגדל.⁷ המטרה העיקרית בחלופה זו היא לייצר ענבי מאכל, מיץ ענבים ויין הקדושים בקדושת שביעית. בשיטה זו שליח בית הדין, שהוא בד"כ המגדל עצמו, מטפל ביבול ומקבל את שכרו עבור הוצאות הגידול ותמורת עבודתו בלבד. הוא אינו בעלים על הפירות ואינו קובע את מחיר השיווק של התוצרת, היות שהיא אינה בבעלותו אלא שייכת לבית הדין בהיותו מייצג את הציבור ודואג לצרכיו.⁸ ההערכה היא כי מדובר על כ-1,300 דונם של כרמי מאכל וכ-1,000 דונם כרמי יין הפועלים בשמיטה תשפ"ב באמצעות אוצרות בתי דין במגזרים הדתיים השונים. בכל מקרה מדובר על אחוזים אחדים מכלל שטחי הכרמים בישראל. הסיבה העיקרית להיקף המצומצם היא שישנם רבים בציבור החרדי והדתי החוששים מצריכה של פירות, מיץ ענבים ויין הקדושים בקדושת שביעית.

סי' נה; שבת הארץ, פ"ח ה"ח אות ה; משפט כהן, סי' עא סעי' ב-ג; ספר השמיטה, עמ' צד; בצאת השנה, עמ' לח סעי' א.

6. תוספתא שביעית פ"ח ה"א-ה"ב; רמב"ן, ויקרא כה, ז; שו"ת הרשב"ש, סי' רנח ד"ה ולענין; אגרות רא"ה, ח"א סי' שיד; התורה והארץ ח, עמ' 169; חזו"א, שביעית סי' יא ס"ק ז ד"ה במש"כ; הליכות שדה 50, עמ' 35-37; שו"ת משנת יוסף, ח"ג סי' לח-מ.

7. חזו"א, שביעית סי' כא ס"ק יד; שם, ס"ק יז; בצאת השנה, עמ' מב; שם, עמ' נג סעי' ג.

8. דפי הלכה לחקלאים, עמ' 46 סעי' ח והערה 9; קונטרס 'ושבתה הארץ', מובא בשו"ת משנת יוסף ח"א עמ' רמט.

ד. טכניקות גידול הכרמים בישראל

בכל הכרמים בארץ מקובל לערוך גיזום בכל שנה בחורף, בזמן השלכת. הגיזום נחוץ הן לשמירה על מבנה הצמח, כדי שייב פרי באיכות הרצויה בשנים הבאות, והן להצמחת הפרי ולהעלאת איכותו בשנה שבה מתבצעת הזמירה.

1. כרם מאכל מודלית

1. כרמי מאכל

צמחי הגפנים מודלים על מערכת הדליה וחוטי ברזל (תמונה מס' 1). יש מגדלים המבצעים גיזום גס (פרה זמירה) מייד לאחר הבצירה, וישנם מגדלים המעדיפים לדחות את הגיזום הגס לחורף. מטרת גיזום זה היא להסיר ולסלק את מסת הענפים העליונים, אשר מפריעה לעיצוב המתאים של הגפן, וגורמת לניוון הדרגתי של החלקים התחתונים שאמורים להניב את האשכולות בשנה הבאה. את הגיזום הגס בכרמי המאכל מבצעים פועלים, ולשם כך הם משתמשים במזמרה או במגזמת ידנית מכנית. בחורף, כאשר הגפנים בשלכת, גוזמים גיזום מדויק לפי מספר הזמורות ומספר הפקעים (עיניים) אשר מקובל להשאיר בכל זן (תמונה מס' 2). בשנה רגילה נערכת הזמירה בחורף באופן מדויק, כדי לקבל את מספר האשכולות האופטימלי וכן את גודל האשכול וגודל הגרגר הרצויים. זמירה זו מבוצעת בשני שלבים: בשלב הראשון מוסרות חלק מהזמורות עד לבסיסן, ובשלב השני מקוצרות הזמורות שהושארו, למספר הפקעים (עיניים) הרצוי בהתאם לזן. בנושא זה הצטבר ניסיון רב בארץ ובעולם, ובשנה שבה מזג האוויר בחורף אינו חריג, ניתן לווסת את היבולים באמצעות הזמירה. לעיתים ויסות היבולים באמצעות הזמירה בלבד אינו מספיק, ויש צורך בביצוע פעולות נוספות במהלך החנטה וההבשלה, כדי לקבל את היבול באיכות הרצויה.

2. כרם מאכל לאחר זמירה

2. כרמי יין

3. כרם יין לפני זמירה

בכרמים הגדולים הגידול נעשה בשורות צפופות עם מערכת הדליה צרה, כדי לאפשר בציר מכני (תמונה מס' 3). הגיזום הגס (פרה זמירה) מתבצע בד"כ בחורף, ומייד לאחריו מתבצעת הזמירה המדויקת. גם בכרמי היין מוסרות חלק מהזמורות עד לבסיסן, והזמורות הנשארות מקוצרות למספר הפקעים המתאים. מפקעים אלו יצמחו השריגים, ועליהם יגדלו האשכולות באביב. מטרת הגיזום הגס היא לסלק ענפים מיותרים ולחסוך בעלויות הגיזום,

כדי לשמר את מבנה הצמח לטווח הארוך ולמנוע עודף הצללה על האשכולות, דבר הגורם לאיכות ירודה של היין. מטרת הגיזום המדויק היא להצמיח את מספר האשכולות הרצוי. בגפן היין מספר האשכולות גדול יותר מאשר בגפן מאכל, והגרגר (הענב) קטן יותר. החלק היחסי הגבוה של הקליפה ביחס למסת הגרגר חשוב לקבלת יין איכותי. מרבית החומרים האחראיים על איכות היין נמצאים בקליפה, וככל שחלקה היחסי גדול יותר, האיכות של המוצר הסופי גבוהה יותר.

ה. הטיפול בגפן בשמיטה

התורה אסרה, כאמור לעיל, את הזמירה בגפן, שנאמר 'וכרמך לא תזמור'. מטרת הזמירה המדויקת בגפן היא הצמחה של פרי. זמירה זו נעשית באמצעות מזמרה ידנית או באמצעות מכונת גיזום משוכללת המזהה את נקודת הגיזום לפי חיישנים פיזיקליים. כאשר מטרת הזמירה של הגפן היא הצמחת הפירות, והמלאכה נעשית באופן הרגיל והמקובל בכרמים, הזמירה אסורה מן התורה לכל הדעות. זמירה זו תהיה אסורה לביצוע ע"י ישראל בשמיטה, גם בכרמים שנמכרו עפ"י היתר המכירה. לגבי זמירה בגפן אשר מטרתה איננה הצמחת פרי, או שמטרתה הצמחת פרי אך היא נעשית באופן שונה מהמקובל בכל שנה, נחלקו הפוסקים אם תוקף האיסור יהיה מדאורייתא או מדרבנן.⁹ להבנה זו יש השלכה הלכתית ישירה על הטיפול בכרמים בשמיטה. לפיכך יש לבחון את סוגי הזמירה המבוצעים בגפנים, ולחלק בין הגיזומים שמטרתם הצמחה ישירה לבין אלו שמטרתם איננה הצמחה ישירה. וזאת למודעי, כל חיתוך של איבר חי בצמח עשוי להשפיע על הצמח כולו או לפחות על חלקים ממנו. מבחינה ביולוגית ההשפעה יכולה להתבטא בצורות שונות. ישנם מקרים שבהם חיתוך של איבר מסוים בצמח גורם

9. ראה בהרחבה שבת הארץ, פ"א ה"כ ובהערות שם; בצאת השנה, עמ' לא סעי' ט, עמ' לג הערה 10; שם, עמ' נ חוזר יג; שבת הארץ, קונטרס אחרון ס' יא.

לפריצת צימוח מפקעים רדומים או חבויים, מתחת לאזור החיתוך, וישנם מקרים שבהם אין צימוח הניכר לעין. אולם גם כאשר איננו מבחינים בשינוי כלפי חוץ, עשויים להתרחש שינויים פיזיולוגיים, הורמונליים ואחרים בצמח. התורה לא אסרה זמירה שאינה גורמת להצמחה הניכרת לעין, ובפרט כאשר מטרתה איננה הצמחה אלא אוקמי אילנא בלבד.¹⁰

1. סוגי הזמירה מבחינה הלכתית

4. כרם יין לאחר זמירה

5. גפן מאכל, במרכז התמונה מעל החוט ענף שעבר פיסול. בבסיס הגדם הקצר נראה הפקע הרדום

גם בכרמי המאכל וגם בכרמי היין מקובל לבצע בכל שנה שלושה סוגים של זמירה: א) גיזום גס (פרה זמירה) שמטרתו סילוק הענפים המיותרים ושמירה על מבנה מתאים של הצמח לטווח הקרוב והרחוק. ב) גיזום מדויק שמטרתו להשאיר מספר מסוים של פקעי צמיחה, כדי לקבל יבול אופטימלי מאותם פקעים (תמונה מס' 4. ג) גיזום והסרה של חלק מהזמורות עד לבסיסן (פיסול, פיסוג), שמטרתם לשמור על מבנה של צמח מאוזן ומאוורר (תמונה מס. 5). נוסף על שלושת סוגי הזמירה הנ"ל, ישנם שני סוגים נוספים של גיזום אשר שכיחים פחות: ד) גיזום הנקרא 'גרדום' ובו חותכים את גזע הגפן מתחת לבדים. פעולה זו נעשית כאשר הכרם מתנוון והמגדל מעוניין לחדש אותו, או בשמיטה כחלק מהשבתה מוחלטת של הכרם. ה) גיזום נוסף המקובל בחלק מהכרמים הנקרא 'חילון' (מל' חלון). בגיזום זה מסירים ענפים מסוימים בגפן כאשר מבנה הצמח צפוף מדי, עקב עודף של ענפים ועלווה. מטרת החילון היא לאפשר חדירה של קרינה (בעיקר קרינה דיפוזית) וכן של חומרי הדברה, כדי למנוע עודף הצללה ונזקי מחלות באשכולות.

10. חזו"א, שביעית סי' יט ס"ק יד ד"ה ובתוס'; שם, ס"ק טו ד"ה ואילני; שם, סי' כו ס"ק א.

(א) גיזום גס (פרה זמירה)

במהלך הקיץ הגפן מצמיחה מסה גדולה של ענפים, ובמיוחד בזני המאכל. ללא הסרה של מסת הענפים הממוקמת בחלק העליון של הצמח ובצידי, מבנה הגפן יינזק. הענפים התחתונים, שאמורים לגדל את האשכולות, יתנוונו כתוצאה מהיעדר קרינה מספקת, והכרם לא יהיה כלכלי. לכן הכרחי לזמור בכל שנה את מסת הענפים המיותרת, המפריעה לגידול התקין. זמירה זו נעשית בשלוש דרכים: (1) באמצעות מזמרות באופן ידני. (2) באמצעות מגזמת ידנית מכנית המורידה את עיקר המסה של הענפים באופן של יישור קו מעל חוטי ההדליה. (3) בכרמי יין גדולים מבוצעת זמירה זו ע"י מכונה 'הרוכבת' על השורה וחותרת את מסת הענפים בגובה אחיד מעל חוטי ההדליה. מבחינה הלכתית מדובר בפעולה שמטרתה איננה הצמחה¹¹, אלא אדרבה, הסרה וסילוק של ענפים כדי לשמר את מבנה הגפן לטווח הקרוב והרחוק, ולפיכך זמירה זו תוגדר כאוקמי אילנא. הימנעות מביצוע זמירה זו עלולה לפגוע בכרם בשנים הבאות, כפי שהוכח בעבר אצל מגדלים שוויתרו עליה וספגו נזק כלכלי ניכר במשך שנים.¹²

(ב) זמירה מדויקת - מטרתה לעורר ולהצמיח פקעים מסוימים על הענף שמקוצר בגיזום, כדי שיגדל פרי מאותם הפקעים (תמונה מס' 4). זמירה זו אסורה מן התורה. יש לדון אם ביצוע זמירה זו אחרת מהמקובל יהיה אסור אף הוא מדאורייתא או מדרבנן. השינוי יכול להיעשות בשני אופנים: (1) שינוי באופן ביצוע החיתוך של הענף.¹³ (2) שינוי בתוצאה של הזמירה.¹⁴ שינוי באופן ביצוע החיתוך - ישנן אפשרויות שונות שהוצעו בעבר וחלקן יושמו בשמיטות הקודמות:

(1) שינוי באופן ביצוע החיתוך של הענף

א/1) שבירת הענף ביד - אינה מעשית מבחינה טכנית, ובנוסף לכך עלולה לגרום לאילוח במחלות בגלל גודל הפצע.

ב/1) קשירת הענף בחוט ברזל כדי לנוון אותו. היא אינה מעשית.

ג/1) זמירה חלקית של הענף באמצעות מזמרה מיוחדת שאינה נסגרת (תמונה מס' 6), ושבירה ביד של יתרת הענף שנותר מחובר. טכניקה זו ניתנת לביצוע ומיושמת בפועל.

11. **הערת עורך:** י"פ. קביעה זו אינה מדויקת. מטרת הגיזום הגס היא אומנם סילוק מסת הענפים, אך הוא נועד גם להצמחת זמורות חדשות. במילים אחרות: המטרה המיידית אינה הצמחה, כי יודעים שיעשו אחר כך תיקון וזמירה מדויקת. אומנם יש להתיר כשהוא לאוקמי, כי נעשה שינוי בפעולת הזמירה ואין זו זמירה מדוקדקת, ולכן היא אינה אסורה מדאורייתא; ע"י חזו"א, שביעית סי' יט ס"ק טו ד"ה ואילני.

12. שבת הארץ, פ"א ה"ב אות כ סעי' ד/1; ר"ח, ע"ז נ ע"ב; שו"ת מהרי"ט, ח"ב סי' נב; לחם שמים, פ"ד מ"ו; ספר השמיטה, עמ' כב הערה 1/ב; שביעית להלכה ולמעשה, עמ' 26 הערה 5; מעדני ארץ, קובץ הערות סי' ח אות ת; מנחת שלמה, סי' נא אות ת; קונ"א לשבת הארץ, סי' יא; משפט כהן, סי' סז; אגרות רא"ה, ח"ב סי' תקנה עמ' קצב.

13. תוספות, מו"ק ד ע"ב ד"ה מפני; אג"ט, פתיחה אות ג; הליכות שדה 47, עמ' 10-27.

14. קונ"א לשבת הארץ, סי' יא; משפט כהן, סי' סז; בצאת השנה, עמ' לא סעי' ח; שם, עמ' לג הע' 10, עמ' נ חוזר יג; ושם, בחוזר לשמיטת תשי"ב, עמ' פז סעי' 1.

2) שינוי בתוצאה של הזמירה

2/א) השארה של מספר פקעים גדול מהמקובל באופן בולט, לדוגמה 3-4 פקעים במקום 1-2 כמקובל. לאחר התעוררות הפקעים יש להסיר את הפקעים המיותרים ביד או בסכין. טכניקה זו מקובלת ומיושמת.

6. מזמרה מיוחדת שאינה נסגרת לגמרי המשמשת לחצי-זמירה

2/ב) חיתוך הזמורה באופן שונה מהמקובל בשנה רגילה, כגון חיתוך של הזמורה באלכסון.¹⁵ היות שאין סתירה בין שני אופני השינויים (2,1), ניתן לשלב יחד כמה שינויים, לדוגמה חיתוך באמצעות חצי זמירה ושבירת יתרת הענף ביד, וגם להשאיר מספר עיניים גדול מהמקובל.

ג) פיסול

יש מהמפרשים המגדירים את הפיסול כזירוד או כפיסוג, ראה להלן בהערה 17. בזמירה זו מסירים חלק מהזמורות עד לבסיסן. המטרה היא בד"כ לאזן את הגפן כדי למנוע צימוח של ענפי פרי רבים מדי. בזמירה זו משאירים את הפקע הבסיסי הנמצא על הבד שאליו מחוברת הזמורה (תמונה מס' 5). פיסול באופן שבו מוסר גם הפקע הבסיסי עלול לגרום לשתי בעיות: 1) פצע גדול בבד המרכזי עלול לגרום למחלות ולסכן את קיום הצמח. 2) הסרת הפקע הבסיסי עלולה לפגוע ביכולת הגפן להצמיח ענפים בשנה השמינית. השארת הפקע הבסיסי הכרחית כדי לשמור על מבנה תקין של הגפן, ולכן פעולה זו היא אוקמי אילנא. הפיסול נעשה באמצעות מזמרה, אך כיוון שהמטרה איננה הצמחה,¹⁶ הוא אינו אסור מדאורייתא אלא מדרבנן, ויש להתיר כשהוא 'לאוקמי'.¹⁷ בכרמים המושבתים בשמיטה, המלצת משרד החקלאות היא לבצע פיסול של כל הזמורות.¹⁸ כאשר מבוצע פיסול של כל הזמורות, יצמחו מעט מאוד אשכולות, והיבול יהיה מועט, אולם בשנה השמינית הכרם עתיד להניב כראוי.¹⁹ בזני יין בעלי עוצמת צימוח נמוכה, כגון מרלו ומוסקט, הפיסול בעייתי, והצמח עלול להיפגע פגיעה של ממש.²⁰

ד) גרדום

פעולה זו מבוצעת בדרך כלל באמצעות מסור או מזמרה גדולה. בגרדום הגפן נחתכת בגזע עצמו, בד"כ בגובה של 50-80 ס"מ מהקרע. זו פעולה אגרסיבית אשר בעקבותיה

15. משפט כהן, ס' סז.

16. **הערת עורך:** "פ". משפט זה ושלפניו סותרים אהדדי. ברור שמשאירים את הפקע לצורך ההתחדשות בשנה השמינית. למעשה אין אנו מחשבים את הפיסול כזמירה דאורייתא, כיוון שגזיזום זה אינו גורם להצמחת בדים חדשים שמביאים פירות בשנת השמיטה.

17. רש"י, וכן חידושי הר"ן, מו"ק ג ע"א ד"ה מזרדין; שבת קג ע"א ד"ה מזרד; נימוקי יוסף, שם; רמב"ם, פיה"מ שביעית פ"ב מ"ג; שם, שבת פ"ב מ"ב; שבת הארץ, פ"ג ה"ט אות ב.

18. אייל רבן, מדריך גפן ארצי.

19. אריאל בן שטרית, כורם מיצהר.

20. יאיר היאט, מדריך גפן יקבי ברקן.

יש צורך לעצב את הגפן מחדש. סוג זה של גיזום מבוצע בכרמים מנוונים, כאשר המגדל סבור שייתכן ויצליח בדרך זו לעורר את הצמחים לצימוח מחדש, ולהאריך את חיי הכרם בכמה שנים נוספות. לעיתים מבצעים גרדום בכרמים צעירים אשר עוצבו בצורה שגויה, ויש צורך לעצב אותם מחדש. היו משקים שהשתמשו בעבר בשיטה זו כאשר השביתו את הכרמים בשמיטה, מתוך הנחה כי זו אינה הזמירה שאסרה התורה (אריאל בן שטרית, כורם מיצהר). בביצוע של גרדום קיים סיכון שהגפן לא תצליח להשתקם, וגם אם הצמח יצליח להתאושש, יהיה צורך להשקיע משאבים מרובים בעיצוב המחודש. כיום אין כמעט כורמים שמוכנים להשתמש בדרך זו בשמיטה. כאשר מדובר בכרם מנוון, והחקלאי מחליט לבצע את הגרדום בשמיטה, במטרה לחדש אותו (וגם לקבל פיצוי כספי מהמדינה עבור ההשבתה), הרי שהדבר אסור, היות שזו פעולה שמטרתה הצמחה, והיא ודאי אסורה.²¹ הגרדום יהיה מותר לביצוע במקרה של השבתת הכרם, כאשר הכרם חיוני ובמצב טוב, ואלמלא השמיטה החקלאי לא היה מבצע אותו. 'הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות'.²²

ה) חילון

המטרות בזמירה זו הן להחזיר קרינה מתאימה לחלקים הפנימיים של הגפן כדי לשפר את טיב האשכולות, אך גם כדי לאפשר חדירה של חומרי ההדברה לכל חלקי הצמח. ישנם כרמים שללא ביצוע החילון בהם עלול להיגרם ליבול נזק רב. בכרמים המסתמכים על היתר המכירה מקובל להסיר בידיים או במכונה שריגים צעירים ועלים, כדי להיפטר מאשכולות שיבשילו מאוחר ויפגמו באיכות היין. בכרמים של אוצר בית דין המטופלים לצורך אספקת תוצרת של ענבי מאכל ויין לציבור, מותר לבצע חילון, כדי למנוע פחת גדול ביבול.²³

סיכום

ההתמודדות עם אתגר הזמירה בכרמים בשמיטה עודנה מורכבת. בשמיטה הנוכחית (תשפ"ב), רוב הכרמים בארץ מסתמכים על היתר המכירה. כרמי המאכל יוכלו לשווק את התוצרת כמעט כרגיל, ובעלי כרמי היין צמצמו ככל הניתן את הייצור, מחשש

21. **הערת עורך:** י"פ. לענ"ד הבחנה זו אינה נכונה. בשני המקרים הוא רוצה הצמחה בשנה השמינית, ולכן אין זה משנה אם הוא מגרדם בגלל השמיטה או שהוא מגרדם בשביל לחדש את הגפן בשנה השמינית. בשביעית מצאנו קולא במקרה שאדם אינו מתכוון לפעולת האיסור. אך מטרת המלאכה אינה מוגדרת כאינו מתכוון אלא כמלאכה שאינה צריכה לגופה. רק בשבת מצאנו פטור של מלאכה שאינה צריכה לגופה, כי מלאכת מחשבת אסרה תורה ולא בשביעית; ע"י תוס' מו"ק יג ע"א ד"ה ניטיבה ותוס' גיטין מד ע"ב ד"ה נתקווצה. לכן העובדה שמחדש את הגפן בגלל השמיטה אינה סיבת פטור. בשני המקרים הגרדום הוא איסור דרבנן, וכיוון שבלעדיו ייגרם נזק לכרם, הריהו בכלל אוקמי אילנא.

22. סנהדרין כו ע"א.

23. הגר"ש ישראלי, חוות בנימין ח"ג סי' צח עמ' תרכב; הגר"י אריאל, באהלי שדה, סי' ט אות ז.

שיתקשו לשווק את התוצרת. חלק קטן מהכורמים השבית את הכרמים, והוא צפוי לקבל פיצוי מהמדינה. מבין משביתי הכרמים, נראה שחלקם לא יזמרו כלל, ויאלצו להתמודד עם עיצוב הכרמים מחדש בשנים הבאות. חלק קטן אחר יבצע גרדום, למרות המלצות מדריכי הגפן. רוב משביתי הכרמים יבצעו פיסול, דהיינו הסרה של הזמורות עד לבסיסן. שיעור קטן מאוד מהכורמים הצטרף לאוצרות בתי הדין, והם נוקטים בד"כ בביצוע של הזמירה בשינוי מהזמירה המקובלת, ע"י פועלים שאינם יהודים. במהלך השמיטה ובשנה השמינית ייחספו הנתונים, כדי שנוכל להשתפר בס"ד לקראת השמיטה הבאה. נישא תפילה שחיובה של השמיטה הבאה יהיה מדאורייתא, בשבת כל שבטי ישראל בנחלתם, והיובל ינהג כשנים קדמוניות.²⁴

24. תודות: לשמעון בטר - מנהל הכרם במבוא חורון, לאייל רבן - ממ"ר גפן בשה"ם, משרד החקלאות, ולאריאל בן שטרית - יצהר, על המידע והעדכונים.